

کیمیای سعادت

(جلد سوم)

در معرفت دنیا و آخرت

امام محمد غزالی

گردآورنده: محمد حسین ذوالقدر

- سرشناسه : غزالی، محمد بن محمد، ۴۵۰ - ۵۰۵ ق.
- Mohammad ibn Mohammad Ghazzali
- عنوان و نام پدیدار : کیمیای سعادت / امام محمد غزالی
- مشخصات نشر : تهران: نشر ذوالقدر، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۷ ج.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۳۲-۲-۳ دوره؛ ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۳۲-۷-۸ ج. ۳.
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیا
- مندرجات : ۵۱ صفحه، ج. ۳، در سبکات دنیا و آخرت.
- موضوع : اخلاق اسلامی - متون قدیمی تا قرن ۱۴
- موضوع : Islamic ethics -- Early works to 20th century
- موضوع : تصوف -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
- موضوع : Sufism - Early works to 20th century
- موضوع : نشر فارسی -- قرن ۵ق.
- موضوع : Persian prose literature -- 11th century
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ک۹/غ۴۳۵/ب۲۴۷
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۱
- شماره ی کتابشناسی ملی : ۵۲۳۶۱۳۷

نشر ذوالقدر

zolghadr_mh@yahoo.com

ایمان سعادت

جلد سوم در معرفت دنیا و آخرت

۱۰ام محمد غزالی

گردآورنده: ه. غ. حسن ذوالقدر

چاپ اول ۱۳۷۷

ناظر چاپ: آزاده عباسی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

شابک: ۲-۳-۹۹۸۳۲-۶۰۰-۹۷۸

شابک دوره: ۸-۷-۹۹۸۳۲-۶۰۰-۹۷۸

تهران، نرسیده به میدان ونک، بالاتر از ساختمان خورشید،

پلاک ۲۵۴۶، طبقه سوم، واحد ۹

© حق چاپ: ۱۳۹۷، انتشارات ذوالقدر

مقدمه

حجة الاسلام ابو حامد محمد بن محمد غزالی طوسی در سال ۴۵۰ هجری در طابران توس به دنیا آمد. پدرش محمد بن محمد مردی متعبد بود و پیشه بافندگی داشت و لقب غزالی از همین پیشه پدر اوست. محمد دو پسر داشت: یکی محمد و دیگری احمد. این دو پس پس از فوت پدر تحت سرپرستی ابو حامد احمد بن محمد رادکانی قرار گرفتند. محمد برای از رادکان مقدمات علوم دینی و ادبی را در کودکی فرا گرفت و پس از چندی به تصویب در مجلس و جرجان به نیشابور رفت و در خدمت امام الحرمین ابوالمعالی جوینی، فقیه و متکلم بزرگ شافعی به تحصیل پرداخت و فنون جدل و خلاف و کلام و مقدماتی از فلسفه را آموخت و هنوز بیش از بیست و هشت سال از عمر او نگذشته بود که در علوم و فنون متداول زمان یعنی در ادب و فقه و اصول و حدیث و درایت و کلام و جدل و خلاف و امثال این علوم ادبی و شرعی استاد مسلم شد و با این حال تا سال فوت ابوالمعالی جوینی خدمت او را ترک نگفت و بعد از آن در نزدیکی نیشابور به خدمت خواجه نظام الملک طوسی که آوازه علمی او شنیده بود، پیوست. نظام الملک مقدم او را گرامی داشت و در محضر خود مناظره های میانی او و خاتمه تر تیب داد و بر میزان فضیلتش آگاه شد و هشت سال بعد منصب تدریس در نظامیه بغداد به او محول شد، در حالی که تازه به سن سی و پنج سالگی رسیده بود.

غزالی از سال ۴۸۴ چهار سال در بغداد به تدریس و تذکر و وعظ و مناظره و تألیف و تصنیف اشتغال داشت و در همین مدت سرگرم مطالعه در کتب فلاسفه، خاصه ابوعلی سینا نیز بود. در سال ۴۸۴ یعنی در ۳۹ سالگی، تحول در روح او پدید آمد، چنان که دست از مقامات دنیوی برداشت، برادر خود احمد غزالی را در تدریس نظامیه جانشین خود قرار داد و در ظاهر به قصد سفر حج و در باطن به اندیشه سیر و سلوک و مجاهدت و ریاضت، از بغداد بیرون رفت و از سال ۴۸۸ تا ده سال بعد در شهرهای شام و جزیره و بیت المقدس و حجاز بسر برد و در تمام این مدت پیوسته به زهد و ریاضت و تألیف و تصنیف اشتغال

داشت تا در سال ۴۹۸ به طوس بازگشت و یک سال بعد به درخواست سلطان سنجر و الزام وزیرش فخرالملک بن نظامالملک از طوس به نیشابور رفت و در نظامیه آن شهر به تدریس پرداخت و تا سال ۵۰۰ در این سمت باقی بود.

در این سال غزالی به طوس بازگشت و در خانقاه و مدرسه‌ای که نزدیک خانه خود داشت به ارشاد و تعلیم شاگردان اشتغال ورزید و دیگر دعوت‌های پیگیر سلاطین و رجال را برای تدریس در مدارس نظامیه نیشابور تا بغداد نپذیرفت و به درگاه سلاطین نرفت و از هیچ کس مالی نپذیرفت و همچنان در زهد و قناعت زیست تا در سال ۵۰۵ در طوس درگذشت و در طابران به خاک سپرده شد.

آن که غزالی که روزگاری در صدد تکفیر علما برمی‌آمد و به شدت بر آنان می‌خست، بعد از بازگشت از سفر ده ساله و بیان نظرهای جدید که چاشنی عرفان داشت، چهار ملازم سخت متعصبان خراسان شد و او را ملحد و زندیق خواندند و از راه‌های گوناگون در صدد اذیت او برآمدند.

آثار زیادی در کلام و تصوف به عربی دارد و آثار مهم او به پارسی عبارتند از: مکاتیب پارسی، که میبایست سادات، نصیحة الملوک، غزالی صرفنظر از وجوه مختلف اهمیتی که در ادبیات فارسی دارد، از نظر نیز صاحب مقام و مرتبه والایی است. او نثری شیوا، پخته، ساده، گیرا و پرمفرد است. روانی کلام او به قدری است که حتی استدلال‌ات عقلی را نیز در نهایت آسانی بیان می‌کند. این همه رعایت ایجاز از مختصات کلام اوست.

مهمترین اثر غزالی کیمیای سعادت است که خلاصه‌ای از احیاءالعلوم است و غزالی آن را پس از سفر ده ساله‌اش میان سال‌های ۴۹۰ تا ۵۰۰ هجری نوشت. غزالی این کتاب را در چهار عنوان نگاشت و بر چهار رکن نهاد. چهار رکن او شناختن نفس خویش، شناختن حق تعالی، شناختن دنیا، شناختن آخرت و چهار رکن آن عبادات، معاملات، بریدن عقبات راه دین و منجیات است.

غزالی می‌خواهد به وسیله کیمیای سعادت، انسان‌ها را از صفات ناقص پاک کند و به صفات کمال بیاراید تا او از همه چیز گسسته شود و خود را به تمامی به خدای بسپارد و در او محو گردد و نهایتاً به همان سعادت که غایت صوفیان است برسد. اگرچه این کتاب ظاهراً کتابی اخلاقی و مبتنی بر دین است، غزالی در آن در حقیقت نظر خانقاهیان را دنبال کرده و اندیشه خود را، آن گونه که پس از تحوّل روحی دریافته بود، به کار برده

است.

از دیگر آثار غزالی، نصیحة الملوک است که مؤلف آن را به سال ۵۰۳ برای سلطان سنجر که از او به ملک مشرق تعبیر می‌کند، نوشت؛ بنابراین تألیف کتاب در اواخر حیات او صورت گرفته و شامل اندیشه‌های وی در پایان زندگی است. موضوع کتاب حکمت علمی و بر مبنای دین است و این روشی است که روش حکمای مشاء را که معمولاً در کتب حکمت به کار می‌برند، ندارد. غزالی این کتاب را در هدایت و راهنمایی پادشاه و درباریان او نوشته. نخست از اصول اعتقاد و ایمان سخن گفته و آنگاه ابوابی را در سیرت شاهان و وزیران و دبیران و در حکمت دانایان آورده است.

نصیحت الملوک هم به فارسی و هم به عربی ترجمه شده است. همچنین ترجمه ترکی آن نیز مکرراً صورت گرفته است.

فضائل الانام من رسائل حجة الاسلام مجموعه مکاتبات فارسی غزالی است که پس از مرگ وی توسط یکی از نوادگان او گردآوری شده است. در این کتاب نامه‌هایی از معاصران غزالی که غزالی بر آن جواب داده نیز وارد شده است و به هر حال مجموعه ذی‌قیمتی است که نه تنها بسیاری از نکات زندگی آن مرد بزرگ را روشن می‌کند، بلکه نمونه‌های بسیار خوبی از رسائل اخوانی و دیوانه‌داری را در نیمه دوم قرن پنجم نگاه داشته و حفظ کرده است. نامه‌های غزالی در این مجموعه بعضی در دفاع از عقاید وی و تقریر مقالات خاص او نگاشته شده و بعضی دیگر خطاب به شاهان عصر و وزراء و امرا و علمای آن روزگار است.

غزالی در این نامه‌ها بیش از سایر منشآت خود از تمثیل بی‌ایات احادیث بهره برده است. کتاب فضائل الانام پنج باب و شامل باب‌های زیر است:

باب اول نامه‌هایی هستند که به ملوک و سلاطین نوشته شده‌اند، باب دوم نامه‌هایی که برای وزیران فرستاده شده‌اند، باب سوم نامه‌ای که به فقهاء نوشته شده است و باب پنجم در فصول و مواعظ اوست. مؤلف در ابتدای باب‌ها و نامه‌ها بعد از آن‌ها توضیحاتی را افزوده است که از حیث اطلاع بر احوال غزالی اهمیت وافر دارد و خود نمونه خوبی از نثر اوایل قرن ششم است.